

6. SOUČASNÉ PODOBY ISLAMISMU

Tato poslední část celého textu pojednává o současné komplexitě a dynamice islamismu, jež má dvě hlavní velmi odlišné roviny.

První rovina je všeobecně dobře známá a má radikální a zároveň velmi globální podobu. V 90. letech minulého století ji začala ztělesňovat al-Káida a navázal na ni tzv. Islámský stát v Iráku a Sýrii (ISIS). Této tendenci se budeme věnovat v první části.

Prapůvod ideologie zmiňovaných skupin souvisí jak s činností radikálních egyptských hnutí odštěpených od Muslimského bratrstva (Egyptský islámský džihád ad.) v druhé polovině 20. století, tak hlavně pak s radikalizací politizovaných salafistů (resp. wahhábitů) v rámci takzvaného „afghánského džihádu“ v 80. letech. Z tohoto podhoubí vyrůstá soudobý globální či transnacionální islamistický radikalismus, jehož ideologie je někdy popisována jako „salafistický džihádismus“. Většina těchto fenoménů byla už popsána výše v textu, takže se zaměříme čistě na organizace v současnosti činné jako al-Káida, ISIS a jim loajální skupiny, např. Boko Haram, džihádistické skupiny z Maghrebu a Arabského poloostrova, dálněvýchodní al-Džama‘a al-islámíja a některé další.

Paralelně bude věnována pozornost i důležitým aspektům hnutí Tálibán, jehož radikalismus pramení částečně i z jiných zdrojů než z výše uvedených.

V závěrečné části této podkapitoly se zaměříme stručně i na jednu z důležitých diskusí o zdrojích radikálního islamismu na současném Západě.

Druhá rovina současného islamismu je prakticky zcela protikladná k té první. V zásadě představuje větší příklon k politickému pragmatismu a kritickou reflexí vývoje islamismu v uplynulých desetiletích. Ukázalo se totiž, že ten často nevedl k deklarovaným cílům (nepodařilo se vytvořit funkční islamistický projekt, islamisté se dostali do konfliktu

s režimem, armádou apod.), respektive pokud částečně uspěl, směřoval spíše k autoritativním a nepopulárním formám vlády vedoucím k útlaku (Írán, Súdán, režim Tálibánu) nebo přímo k teroru (al-Káida, ISIS).

Tato reflexe má různé podoby, ale v zásadě jde o nové strategie pokoušející se o určitou redefinici islamismu v duchu současného západního chápání politiky. Popis těchto fenoménů není zatím zcela ustálený a dynamicky se vyvíjí.

6.1

Současné radikální verze islamismu

Přibližně od 90. let minulého století můžeme sledovat výrazný posun ve strategii části radikálních islamistů. Ti byli do té doby činní hlavně v souvislosti s děním v konkrétních regionech a struktura jejich organizací měla obvykle centralizovaný charakter. Tyto skupiny se také většinou soustředily do jedné konkrétní oblasti, respektive do jejího blízkého okolí. Byl to třeba případ palestinského Hamásu, egyptské al-Džamá‘a al-islámíja, alžírské GIA a tak dále.³⁶⁰

Od 90. let však o sobě dává vědět globální radikálně islamistická síť, která výrazně mění strategii směrem k **transnacionálnímu radikálnímu islamismu**. Fawaz Gerges upozorňuje na to, že skupiny, které bojovaly přibližně od 70. do počátku 90. let, se zaměřovaly hlavně na takzvaného „blízkého nepřítele“ (*al-adú al-garíb*), kterého představovaly především různé blízkovýchodní režimy. Od konce 90. let se však začala v duchu všeobecného fenoménu globalizace i jejich vize výrazně rozšiřovat na boj proti „vzdálenému nepříteli“ (*al-adú al-ba‘íd*), kterého ztělesňoval především Západ.³⁶¹ Typickým příkladem je al-Káida a do jisté míry také tzv. Islámský stát v Iráku a Sýrii (ISIS).

³⁶⁰ V tomto ohledu existovaly i výjimky – např. skupina blízka Hizballáhu provedla už v roce 1985 útok na území Španělska a část vedení Hamásu sídlilo do 90. let v USA.

³⁶¹ Gerges, Fawaz A. (2009) *The Far Enemy. Why Jihad Went Global*. New York: Cambridge University Press, s. I.

Jak globální džihádisté dospěli ke své ideologii, bylo vysvětleno už na více místech výše v textu, proto jen velmi stručně:

- V první řadě jde o dědictví radikalismu a postojů lokálněji zaměřených skupin – často egyptských a odštěpených od Muslimského bratrstva. Typickým příkladem je radikálnější část Egyptského islámského džihádu, která se spojila s mudžáhidy vedenými Usámou bin Ládinem a společně vytvořili al-Káidu.
- Jak vysvětlili Gilles Kepel³⁶², Quintan Wiktorowicz³⁶³ i řada dalších odborníků, „tavícím kotlíkem“ soudobého globálního džihádismu, respektive salafistického džihádismu, se stalo afghánské bojiště 80. let. Tam došlo k radikalizaci a zároveň stmelení různých typů islamistů z celého muslimského světa a vytvoření modelu „nadanárodního islamistického radikála“, který už neuvažuje jen v rámci své země či muslimské komunity, ale globálně. Nejvýraznějším reprezentantem této ideologie se stala Bin Ládinova al-Káida.

Pro al-Káidu nebyla typická jen schopnost integrovat řadu radikálů z afghánského bojiště, ale také za pomoci decentralizované ideologie prostřednictvím jakési „teroristické franšizy“³⁶⁴ získat loajalitu i u mnoha dalších radikálních skupin z celého světa. Nešlo jen o skupiny, které do té doby nezávisle působily v různých konfliktních oblastech (Africký roh, Maghreb, Jemen atd.), ale i o různé jednotlivce nebo malé buňky na Západě, nejčastěji v zemích, kde se nacházejí větší muslimské komunity (Velká Británie, Francie).

Události z **11. září 2001** vedly nejen na Západě, ale často i v režimech muslimského světa k výraznému posílení bezpečnostních a protiteroristických opatření a rozpoutání operací, americkou vládou nazývaných „**válka proti teroru**“. Jen v určitých případech se však tyto strategie pokoušely řešit samotné příčiny radikalizace muslimů nebo

³⁶² Kepel (2000).

³⁶³ Wiktorowicz (2006).

³⁶⁴ Viz např. Mendelsohn, Barak (2016) *The al-Qaeda Franchise. The Expansion of al-Qaeda and Its Consequences*. New York: Oxford University Press.

islamistů. Jejich výsledky byly často jen velmi krátkodobé, rozporuplné a nezřídka i kontraproduktivní. USA a jejich spojenci se například zaměřili na sesazení režimů propojených nějakým způsobem s al-Káidou, což byl v první řadě afghánský režim Tálibánu. Tam pokus o změnu režimu nejenže přinesl další válečná utrpení a velké ztráty na životech civilistů, ale vyústil mimo jiné i ve znovuzrození Tálibánu v nové podobě.

Invaze do Iráku v roce 2003 sice svrhla brutálního diktátora Saddáma Husajna, ale následné vážné chyby v post-invazní politice učinily Irák ještě nebezpečnější zemí než za jeho vlády. Ani stabilizace a rekonstrukce nebyla strategicky promyšlena. Američané rozpustili prakticky všechny funkční státní struktury, včetně irácké armády, a země se postupně ponořila do krvavého chaosu.³⁶⁵

Režim Saddáma Husajna stál hlavně na sunnitské menšině, což bylo dědictví britské imperiální politiky na Blízkém východě (viz také kapitola 5.4.3.2). Sunnitě jako celek v nastalé situaci ztratili nejvíce, a byl to následně právě sunnitský radikalismus, který v post-saddámovském Iráku umožnil pevně zapustit kořeny místní verzi al-Káidy. Jistým paradoxem se navíc stala skutečnost, že přestože Američané po invazi často protěžovali ší'itskou a kurdskou stranu a nekladli příliš důraz na funkční propojení iráckých etnik, řada radikálních ší'itských milic proti nim zahájila tvrdý boj. Podporoval je obvykle Írán, který byl po svržení Saddáma Husajna ve výrazně lepší geopolitické pozici, a mohl tak skrze ně realizovat svou protiamerickou politiku.

S jistým odstupem času lze říci, že americká strategie v post-saddámovském Iráku (ve spojení s některými dalšími americkými rozporuplnými³⁶⁶ strategiemi té doby) měla svým chybným pojetím klíčový vliv na současné podoby a intenzitu islamistického radikalismu. Podobně tak i výrazně prohloubila **sektářský/konfesní charakter následujících konfliktů** v regionu.

³⁶⁵ Viz např. Beránek – Ostřanský (2016), s. 18.

³⁶⁶ USA se např. nepokoušely vyvažovat vztahy mezi sunnitským a ší'itským světem. Stále pokračovaly ve strategii podpory autoritativních sunnitských režimů, které současně výrazně podporovaly skupiny ideologicky spřízněné s al-Káidou a ISIS.